

Wie kwamen, wie zagen, wie schreven?

Een analyse van de troepensterkte van het Nederlandse leger in Indonesië in de periode 1945-1950 en wat dit in potentie betekent voor het meemaken van oorlogsgeweld en het optekenen van persoonlijke ervaringen

C.H.C. Harinck en J. Verwey - oktober 2015

Inleiding

In dit paper is op basis van nieuw archief- en literatuuronderzoek getracht zo goed mogelijk antwoord te geven op drie belangrijke vragen, die in het kader van het schrijven van *Soldaat in Indonesië* naar boven kwamen: (1) hoe groot was de Nederlandse krijgsmacht die in de periode 1945-1950 in Indonesië actief was? (2) Hoeveel van deze militairen waren in potentie daadwerkelijk actief in het veld en hoeveel vervulden slechts een ondersteunende functie? (3) Hoeveel militairen kunnen op dat moment of naderhand in potentie hun verhaal hebben gedaan in het Nederlands? Oftewel, wie kwamen naar Indonesië om te vechten, wie zagen actie en wie schreven of vertelden over hun ervaringen? Het idee achter deze analyse is dat met goede – of in ieder geval beter gestaafde - cijfers in de hand er stevigere conclusies getrokken kunnen worden over de representativiteit van de onderzochte egodocumenten en de daarin geciteerde militairen en excessen.

In het vervolg zal allereerst gekeken worden naar de troepensterkte van de Nederlandse krijgsmacht, hoeveel mensen dienden respectievelijk in de Koninklijke Landmacht (KL), de Koninklijke Marine (KM) en het Koninklijke Nederlands Indische Leger (KNIL)? Daarna zal ingegaan worden op de verhoudingen binnen het Nederlandse leger tussen militairen in het veld en achter de linies en tot slot zal op basis van deze analyses gekeken worden naar hoeveel militairen in potentie in het Nederlands over hun ervaringen kunnen hebben gesproken of geschreven. De belangrijkste bevindingen van onze analyses zijn dat ten eerste de Nederlandse krijgsmacht groter was dan in veel wetenschappelijke literatuur wordt gesteld en ten tweede dat de kans dat een Nederlandse militair in het veld actief was en derhalve geweld en mogelijk oorlogsmisdaden heeft meegemaakt, ook groter was dan tot nu toe vaak is aangenomen.

Wie kwamen? Het aantal militairen dat diende in de KL, de KM en het KNIL

De KL en de KM

In totaal werden er ruim 120.000 KL-militairen in Nederlands-Indië ingezet, waarvan er ongeveer 95.000 dienstplichtig waren.¹ De resterende 25.000 bestonden hoofdzakelijk uit oorlogsvrijwilligers (OVW'ers) en een hele kleine kern van beroepsmilitairen. De meeste van deze soldaten dienden in de eenheden waarmee ze naar Indonesië gingen, maar sommigen werden als vervanging of versterking gebruikt bij andere eenheden. Sommige eenheden werden om die reden dan ook bij aankomst in de Oost verdeeld over andere eenheden. Daarnaast heeft een klein gedeelte van het KL-personeel voor korte of lange tijd bij KNIL-eenheden gediend. Het aantal vrouwen van het Vrijwillig Vrouwen Hulpkorps dat in Indonesië heeft gediend hebben weg nog niet kunnen achterhalen.

Ongeveer 4.000 van alle uitgezonden landmacht-militairen gingen na het verstrijken van hun dienstplichtige of vrijwillige dienstverband over in beroepsdienst.² Het merendeel van deze groep betrof OVW'ers die nog in Indonesië bijtekenden.

In totaal werd er ongeveer 20.000 man KM-personeel in en rondom Nederlands-Indië ingezet. Van hen waren ruwweg 5.000 lokaal geworven Indonesische krachten. Er dienden ongeveer 7.000 OVW'ers bij de Marine in Indonesië: een kleine 5.000 in de mariniersbrigade en de rest op de vloot of aan wal. Daarnaast had de Marine relatief veel beroepsmilitairen: zo'n 3.000. Het merendeel van hen diende op de vloot, een kleine 400 zat bij de mariniers. Minder dan 5.000 dienstplichtige marinemensen dienden in Indonesië, verdeeld over de vloot en de mariniersbrigade.³ Ten slotte was de Marine Vrouwenafdeling (MARVA) 470 vrouwen sterk.⁴

1.888 KL-militairen vonden een burgerbetrekking in Indonesië na hun dienstitijd, nog eens 800 emigreerden rechtstreeks vanuit Indonesië naar Australië of Nieuw-Zeeland om daar een nieuw bestaan op te bouwen. Overigens zal het grootste gedeelte van de 1.888 militairen die in Indonesië

¹ Nederlands Instituut voor Militaire Historie en Stichting het Veteraneninstituut, *Het Nederlandse militaire optreden in Nederlands-Indië/Indonesië 1945-1950: Een bibliografisch overzicht* (2004, aangevulde en gecorrigeerde online-uitgave 2011). Hierna vermeld als 'NIMH Bibliografie 2011'. De geraadpleegde versie uit 2011 ontbeert een paginanummering. J. F. R. van Vogelpoel stelt in bijlage zes, deel II van *De Koninklijke landmacht na de Tweede Wereldoorlog* (Den-Haag 1959) dat in totaal 125.290 militairen vanuit Nederland naar Indonesië verscheept zijn. De onderverdeling is als volgt: 109.093 KL, 4.037 KNIL, 12.160 KM. Deze cijfers moeten echter onvolledig zijn.

² Martin Elands (red.), *Oost west thuis best? De opvang van uit Nederlands-Indië teruggekeerde militairen 1948-1951* (Doorn 2004), 88, noot 8. Het is niet geheel duidelijk of deze 4.000 militairen in kwestie ook naar de letter van de wet allemaal in beroepsdienst gingen; het kan zijn dat een aantal OVW'ers uit deze groep eenvoudigweg een verlenging c.q. wijziging van hun bestaande contract kreeg. De term bijtekenen slaat in principe hierop, maar zal in de egodocumenten en literatuur vaak algemeen gebruikt worden voor de overgang van vrijwillige of dienstplichtige dienst naar beroepsdienst.

³ R.E. van Holst Pellekaan, *Tienduizend vrije vogels: oorlogsvrijwilligers bij de Koninklijke Marine 1944-1950* (Amsterdam 1993) 7, 60, 102, 155; *NIMH Bibliografie 2011*; J. Hoffenaar, 'Geen woorden maar daden: de terugkeer van Nederlandse militairen uit Indonesië (1947-1951)', *Mededelingen van de sectie militaire geschiedenis landmachtstaf* 13(1990) 99-133, 113. Een gedeelte van het Indonesische personeel was interessant genoeg dienstplichtig. Dit dateert vermoedelijk nog uit de periode november-december 1941, toen een paar duizend Indonesiërs dienstplichtig werden gesteld. Mogelijk ging het bij de Marine om gemilitariseerd burgerpersoneel in de havens.

⁴ A. M. C. van Dissel en J. R. Bruijn, *Bij de Marva: vrouwelijke militairen in dienst van de Koninklijke Marine 1944-1982* (Amsterdam 1994), 67.

demobiliseerden dat gedaan hebben vóór de soevereiniteitsoverdracht eind 1949. Een aantal van hen heeft waarschijnlijk na de soevereiniteitsoverdracht Indonesië ook weer verlaten en is alsnog teruggekeerd naar Nederland of ook geëmigreerd.

Het KNIL

Het KNIL bestond traditioneel uit enerzijds ‘Europees’ en anderzijds ‘inlands’ personeel. De ‘Europeanen’ waren Nederlanders, in Indië geboren blanken en Indo’s van Europees-Aziatische afkomst. De term ‘inlanders’ verwees naar de inheemse bevolking. De meesten van hen waren afkomstig uit Java, de Molukken, Menado en Madura. Een opmerkelijke groep vormden de ongeveer 500 West-Indische militairen, die als oorlogsvrijwilliger werden geworven tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zij golden eveneens als ‘Europees.’

Het algemeen gangbare getal dat genoemd wordt voor de totale sterkte van het KNIL in de periode 1945-1950 is 70.000.⁵ Dit getal blijkt uit onderzoek echter duidelijk te laag te zijn. De minimale verliezen van het KNIL tussen augustus 1945 en juli 1950 bedragen 1820 gesneuvelden en omgekomen militairen door andere oorzaken dan gevechtshandelingen. De sterkte van het KNIL op het moment van de grootste omvang, 1 september 1949, was 68.899 man.⁶ Als we daar de verliezen bij optellen, (bijna alle verliezen vielen voor 1 september 1949), komen we al op 70.719. Maar naast de gesneuvelden zijn er ook tal van militairen die om andere redenen voor september 1949 de dienst al hadden verlaten. Te denken valt aan de gedemobiliseerde West-Indische militairen (ongeveer 500⁷), gedemobiliseerd of afgezwaaid ‘Europees’ KNIL-personeel (minimaal 5.900⁸), ‘inlands’ personeel dat afzwaaide, gedeserteerde soldaten, en dergelijke. Het totale aantal KNIL-militairen dat tussen 1945 en 1950 diende, moet dus aanzienlijk hoger dan 70.000 liggen, vermoedelijk in de orde van grote van 77.000 tot 80.000 man.

Toen Japan in 1942 Nederlands-Indië bezette werd het overgrote merendeel van de KNIL-militairen gevangen gezet, slechts een kleine minderheid wist te ontkomen naar Australië. De ‘inlandse’ KNIL-militairen werden, met uitzondering van enkele honderden Molukkers en Menandonezen, door de Japanse bezetter doorgaans na een korte gevangenschap weer vrijgelaten. Dat gold niet voor de

⁵ NIMH bibliografie 2011.

⁶ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Strijdkrachten in Nederlands-Indië, nummer toegang 2.13.132, inventarisnummer 883, Opgaven sterkten van KNIL- en KL-troepen in Indonesië naar de toestand op januari 1 - december 1 1948; NA, Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr. 949, Opgaven sterkten van KNIL- en KL-troepen in Indonesië naar de toestand op januari 1 - december 1 1949. Hierbij moet worden opgemerkt dat vanaf het najaar van 1948 de veiligheidsbataljons van de te vormen deelstaten werden meegeteld bij de personeelssterkte van het KNIL. Het personeel van de veiligheidsbataljons bestond echter weer grotendeels uit oud-KNIL’ers en KNIL-beroepsmilitairen, en worden allemaal als KNIL’er vermeld in de sterktenstaten van het leger in Indië.

⁷ H. L. Zwitser, ‘Het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger in Australië, 1942-1945’, *Mededelingen van de sectie militaire geschiedenis landmachtstaf 8* (1985) 67-90, aldaar 81; J. Rijssen, *Teken en zie de wereld: oorlogsveteranen in Suriname* (Amsterdam 2012) 10, 14, noot 7. In de loop van 1947 werden de West-Indische KNIL’ers gedemobiliseerd. Het totale aantal West-Indische militairen dat in Indonesië is ingezet is lastig precies te bepalen. Niet alle 509 in 1944-1945 uitgezonden West-Indische militairen dienden ook daadwerkelijk in Indonesië. Daarnaast zijn er naast de grote zendingen in 1944-1945 nog aan aantal kleine zendingen geweest. Niettemin lijkt als rekengetal 500 een goed getal.

⁸ Tussen 1 januari 1948 en 1 september 1949 verlieten tenminste 5.892 Europese KNIL-militairen de dienst. Cijfers over de periode daarvoor zijn onvolledig. Zie NA, Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr. 883 en NA, Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr. 949.

‘Europese’ KNIL’ers. In totaal waren er vlak na de Japanse capitulatie in augustus 1945 nog 29.317 ‘Europese’ KNIL-krijgsgevangenen, verspreid over de verschillende gevangenkampen in Azië.⁹ De sterkte van het KNIL was derhalve in augustus 1945 nog heel bescheiden met iets meer dan 5.300 man.¹⁰ Spoedig zouden echter meer dan 10.000 ex-krijgsgevangenen weer onder de wapenen komen.¹¹ In de volgende jaren groeide het KNIL sterk in aantal.

De verhouding tussen inlandse krachten en Europese krachten wisselde sterk gedurende de periode 1945-1950. Rond de soevereiniteitsoverdracht bestond het KNIL voor 76% uit Indonesiërs.¹² Voor de gehele periode geldt echter als gemiddelde een lager percentage. Belangrijk is om te bedenken dat in zijn algemeenheid het KNIL van na 1945 verhoudingsgewijs meer ‘Europees’ personeel kende ten opzichte van inlands personeel dan voor 1942.¹³ Het exacte aantal ‘Europeanen’ dat tussen 1945 en 1950 in het KNIL heeft gediend is lastig te achterhalen. Het waren er op het hoogtepunt in januari 1948 meer dan 21.000, maar totale aantallen voor de hele periode zijn lastig te geven.¹⁴ De ongeveer 10.000 uit de krijgsgevangenkampen bevrijde dienstplichtige KNIL-militairen werden pas vanaf eind 1947 en merendeels in de loop van het voorjaar van 1948 gedemobiliseerd.¹⁵ Een gedeelte van hen besloot echter in dienst te blijven. In totaal bestond gedurende deze periode gemiddeld 30 tot 35% van het KNIL personeel uit ‘Europese’ militairen.¹⁶ Dit is inclusief de in totaal 1019 vrouwen die in de periode 1944-1950 bij het Vrouwenkorps-KNIL hebben gediend.¹⁷

⁹ In totaal internerden de Japanners 36.869 Europese KNIL-militairen. 7552 van hen kwamen om in gevangenschap. Zie <http://www.niod.knaw.nl/nl/vraag-en-antwoord/japanse-bezetting-pacific-oorlog-en-indonesische-onafhankelijkheidsstrijd>, geraadpleegd op 29 mei 2015.

¹⁰ J. J. Mortier, ‘Het KNIL in Australië en West-Indië (Landstrijdkrachten)’ in: P. van Meel (red.) *Gedenkschrift Koninklijk Nederlands-Indisch Leger 1830-1950* (Dordrecht 1990) 46-49, aldaar 47.

¹¹ C. A. Heshusius, ‘De laatste jaren van het KNIL, 1945-1950’ in: P. van Meel (red.) *Gedenkschrift Koninklijk Nederlands-Indisch Leger 1830-1950* (Dordrecht 1990) 53-59, aldaar 55.

¹² NA, Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr. 949.

¹³ Dat was helemaal het geval in de eerste jaren na de oorlog. Het ‘nieuwe’ KNIL werd hoofdzakelijk gevormd uit de uit verschillende krijgsgevangenkampen bevrijde KNIL’ers. Dit betrof, zoals hierboven al is opgemerkt, bijna uitsluitend ‘Europees’ personeel. Daarnaast meldden zich natuurlijk weer oud en nieuw inlands personeel. Maar tot de Eerste Politonele Actie medio 1947 was het door de Nederlanders bezette gebied beperkt in omvang en zodoende gold dat ook voor de aanmeldings- en rekruteringsmogelijkheden voor inlanders op met name Sumatra en Java. Dit betekent derhalve ook een mogelijk getalsmatig overwicht van de van de uit buitengewesten afkomstige inlandse militairen over hun Javaanse en Sumatraanse collega’s. Geleidelijk, allereerst na de Eerste Politonele Actie en vervolgens na de verlofgang van veel oudgedienden in het voorjaar van 1948, nam het percentage inlanders weer een hoge vlucht. Een andere reden voor een in zijn algemeenheid hoger percentage Nederlands personeel na 1945 was de toename aan technisch geschoold personeel binnen het KNIL.

¹⁴ Volgens de beschikbare cijfers is het Europese aandeel van het KNIL het grootst op 1 januari 1948 met 21.012 man. Zie NA, Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr. 883. Zie ook: P.J. Drooglever, ‘Indische Nederlanders en de ronde tafel conferentie’ in: W. Willems en J. de Moor (red.), *Het einde van Indië. Indische Nederlanders tijdens de Japanse bezetting en dekolonisatie* (Meppel 1995) 221-238, aldaar 224. Drooglever spreekt over 6.000 Indo’s in het KNIL in de periode 1945-1950. Deze Indo’s golden dus als ‘Europees.’

¹⁵ H.W. Neidig, ‘Opheffing en rechtspositionele gevolgen’, in: P. van Meel (red.) *Gedenkschrift Koninklijk Nederlands-Indisch Leger 1830-1950* (Dordrecht 1990) 87-91, 89.

¹⁶ Voor de cijfers betreffende de verhoudingen tussen ‘Europees’ en ‘inlands’ personeel over 1948 en 1949 zie respectievelijk NA, Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr. 883 en NA, Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr. 949.

¹⁷ S. Kruyswijk-van Thiel, *Het Vrouwenkorps-KNIL* (Tilburg 2004), 22.

Bij de soevereiniteitsoverdracht bestond het KNIL uit ongeveer 66.600 man, waarvan een kleine 15.600 'Europeanen'.¹⁸ 7894 of 7845 van die laatste groep zouden uiteindelijk naar de Koninklijke Landmacht overgaan.¹⁹ In de zomer van 1950, rond de officiële opheffing van het KNIL, waren 19.000 man gedemobiliseerd en in Indonesië afgevoerd, waren er 3.250 naar Nederland vertrokken (bijna uitsluitend 'Europeanen'), terwijl 26.000 man over was gegaan naar het nieuwe federale leger van de Republiek Indonesië.²⁰ 3.423 Ambonese KNIL-militairen zouden uiteindelijk niet in Indonesië demobiliseren maar naar Nederland verscheept worden.²¹ Behalve deze genoemde groepen zijn er geen grote aantallen 'inlandse' KNIL-militairen naar Nederland geëmigreerd. Het waren er mogelijk enkelen, maar wij houden het getal hier voor de schattingen op nul.

¹⁸ NA, Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr. 949. Den Hoed spreekt over 15.500 militairen. Den Hoed, 'KNIL', 77.

¹⁹ 7894 volgens Den Hoed, KNIL, 93. 7845 volgens de NIMH bibliografie 2011.

²⁰ Den Hoed, 'KNIL', 77. Het getal dat Den Hoed hier voor het totaal geeft, 65.000, is verwarrend genoeg het aantal KNIL'ers en ex-KNIL'ers samen en is hoe dan ook te laag.

²¹ H. Smeets en F. Steijlen, *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Amsterdam 2006) 79. Het ging in totaal om 12.500 personen, aangezien deze Ambonese militairen hun families mochten meenemen naar Nederland. Van deze groep van 3.423 militairen waren er overigens 381 strikt genomen geen Ambonezen, maar afkomstig van andere plaatsen, zoals Menado, Timor en Flores.

Wie zagen oorlogsgeweld? Verhoudingen binnen de Nederlandse krijgsmacht

Onze analyse suggereert dat een relatief hoog percentage van de ingezette militairen direct betrokken was bij gevechtshandelingen en patrouillelopen. In zijn algemeenheid geldt dat voor iedere militair 'in het veld' er meerdere 'op de basis' als ondersteuning nodig zijn. In moderne westerse legers is de verhouding met gemak 1:10. Midden twintigste eeuw lagen de cijfers echter dichter bij elkaar. In Nederlands-Indië lag de verhouding om tal van redenen nog dichter bij elkaar: zo stellen de historici Wietsma en Scagliola dat er binnen de Nederlandse krijgsmacht een verhouding van 1:8 tot 1:6 gold.²² Deze verhoudingen lijken, na een analyse van onze kant, nog steeds te hoog. Relatief weinig ondersteuningsheden, de inzet van daarvoor niet bedoelde eenheden voor actieve patrouilledienst en de situatie op de buitenposten, zorgden tezamen voor een verhouding binnen de Nederlandse krijgsmacht die zeer conservatief geschat tenminste rond de 1:4 lag (dat wil zeggen dat 25 procent van de troepen direct betrokken was bij militaire acties).

Als we bijvoorbeeld kijken naar de KL dan zien we dat 60 procent van de KL uit infanteriebataljons bestond. Een infanteriebataljon was in principe 801 man sterk en bestond in de regel uit een reeks infanteriecompagnieën, een ondersteuningscompagnie en een stafcompagnie. Rekenen we met de veilige marge dat grofweg maar de helft van de 801 man in een bataljon daadwerkelijk met het geweer in de aanslag in het veld stond, dan is dit alsnog zo'n 30 procent van het KL. Hierbij moet nog worden opgemerkt dat veel eenheden nooit of in ieder geval al snel na aankomst niet meer op organieke sterkte zijn geweest. En alhoewel de afname in sterkte scherper zal zijn geweest in gevechtseenheden dan in ondersteunende eenheden, zijn laatstgenoemden ook vaak onderbezet geweest. Dit vergroot weer de kans dat procentueel meer militairen actie hebben gezien. Als we uitgaan van een vergelijkbare verhouding bij het KNIL van 30 procent en een verhouding van 1:9 (10 procent) bij de KM (dit is inclusief de mariniersbrigade), dan lijkt een verhouding van 1:4 (25 procent) voor de gehele Nederlandse krijgsmacht een verdedigbare aanname.²³

De belangrijkste conclusie hieruit is dat vele tienduizenden Indiëgangers in potentie geweld, geweldsexcessen en oorlogsmisdaden gezien kunnen hebben en er zelf aan hebben kunnen deelnemen. Tegelijkertijd heeft nog altijd de grote meerderheid (75 %) dit waarschijnlijk niet lijfelijk meegemaakt. Belangrijk is verder om in het achterhoofd te houden dat deze getallen gaan over potentie en niet over daadwerkelijke inzet en ervaringen. De feitelijke inzet en ervaringen werden in zeer sterke mate bepaald door de tijd en plaats van inzet en de gegeven taak van eenheden en individuen.

²² Annegriet Wietsma & Stef Scagliola, *Liefde in tijden van oorlog: onze jongens en hun verzwegen kinderen in de oost* (Amsterdam 2013), 42.

²³ In totaal zijn er voor de KL 91 infanteriebataljons uitgezonden naar Indië. Uitgaande van de organieke sterkte van een bataljon van 801 man betekent dit dat de 91 infanteriebataljons samen zo'n 60% van de totale KL-sterkte in Indië, van zo'n 120.000 man, vormden ($801 \times 91 \times 100 / 120.000 = 60,7425$.) Rekenen we met de veilige marge dat maar de helft van de 801 man in een bataljon daadwerkelijk met het geweer in de aanslag in het veld stond, dan was dit alsnog zo'n 30 % van het KL totaal ($400,5 \times 91 \times 100 / 120.000 = 30,37125$). Uitgaande van een vergelijkbare verhouding binnen het KNIL van 30% en een verhouding van 1:9 (10 %) binnen de KM (inclusief mariniersbrigade), lijkt een verhouding van 1:4 (25 %) al met al heel redelijk. Als we deze verhoudingen namelijk doorberekenen dan komen we voor het KNIL uit op 23.100 man die actie zagen ($0,30 \times 77.000 = 23.100$ en voor de KM op 2.000 ($0,1 \times 20.000 = 2.000$). Tellen we deze op bij de aantallen van de KL ($0,3 \times 120.000 = 40.000$), dan komen we uit op een totaal van 65.100 ($40.000 + 23.100 + 2.000$). Dit leidt tot een percentage van 29.6 procent ($65.100 / 220.000 = 29,5959$). Dit is uiteindelijk naar beneden afgerond naar 25 procent en een verhouding van 1:4.

Conclusie: wie kwamen, wie zagen en wie schreven?

Samenvattend kunnen we stellen dat in de periode 1945-1950 zo'n 220.000 mannen en vrouwen actief waren in de Nederlandse krijgsmacht in Indonesië. Dit is dus aanzienlijk meer dan het tot nu toe in de literatuur gangbare cijfer van 200.000 Nederlandse troepen.

Van hen heeft tenminste 25% 'actie' gezien: dat wil zeggen dat zij actief betrokken waren bij gevechtshandelingen en/of patrouille- en bewakingsdiensten. Ook dit percentage ligt hoger dan eerdere schattingen in de wetenschappelijke literatuur. In potentie kunnen zij ooggetuige zijn geweest van oorlogsgeweld en mogelijk ook oorlogsmisdaden van zowel Indonesische als Nederlandse zijde hebben gezien of begaan. Een ruime meerderheid van de troepen heeft echter geen directe ervaringen hiermee gehad. Zij verrichtten werk ver achter de frontlinies, achter een bureau of op de basis of kazerne.

Tot slot concluderen wij op basis van deze cijfers dat minimaal 160.000 van de 220.000 in Nederlandse krijgsmacht actieve militairen in potentie zijn of haar ervaringen heeft kunnen (laten) optekenen in het Nederlands. De 'inheemse' KNIL-militairen, die in veel gevallen het Nederlands (niet goed) machtig waren en in Indonesië zijn gebleven na 1950, zijn in deze telling niet meegeteld. Gaan we weer uit van de verhouding 1:4, dan kunnen in theorie 40.000 militairen hebben geschreven of verteld over oorlogsgeweld en wellicht oorlogsmisdaden die ze zelf gezien of gepleegd hebben. Uiteraard kunnen alle 160.000 militairen of veteranen ook verhalen uit de tweede hand hebben (door)verteld.

Met deze cijfermatige analyse als ondersteuning is het boek *Soldaat in Indonesië* (2015) geschreven. Door deze cijfers naast de analyses uit de voor dat boek aangelegde database te leggen van de in het Nederlands geschreven egodocumenten en de militairen die hierin spreken, kunnen er beter onderbouwde uitspraken gedaan worden over de representativiteit van de verzamelde egodocumenten en zij die hierin aan het woord komen. Bij verder onderzoek naar de periode 1945-1950 kunnen deze cijfermatige analyses ter toetsing en ondersteuning gebruikt worden.

Totaal aantal militairen in Nederlandse dienst

120.000 KL-militairen

20.000 KM-militairen

77.000 tot 80.000 KNIL-militairen

Totaal: 220.000 militairen²⁴

Potentiële Nederlandstalige militairen die aan het woord kunnen komen in een of meerdere egodocumenten²⁵

120.000 KL militairen

²⁴ Wat betreft Nederlandse dienstplichtigen en oorlogsvrijwilligers waren de verhoudingen als volgt: in totaal dienden ongeveer 100.000 dienstplichtigen in Indonesië (95.000 bij de KL en 5.000 bij de KM) en werden 32.000 oorlogsvrijwilligers uitgezonden (25.000 bij de KL of gedetacheerd bij het KNIL en 7.000 bij de KM).

²⁵ Gesneuvelden zijn expliciet niet van deze totalen afgetrokken omdat er verschillende egodocumenten zijn van later gesneuvelde militairen, soms bij hun leven al uitgegeven, maar meestal postuum.

15.000 KM-militairen (inclusief mariniers, exclusief 'inlands' personeel)

21.000 (minimaal) 'Europese' KNIL-militairen

3.423 Molukse KNIL-militairen die naar Nederland zijn geëmigreerd in de periode 1950-1951

500 West-Indische KNIL'ers

Totaal: minimaal 159.923